

גן מתוכנן עם צמחייה עמידה לייבוש

הגן
החכם

כתבה ותכננה | מורן גבעון
צילם | נועם דוד

האם ביקור דו-חודשי של גן שמכסח, גוזם, עוקר ושותל, הוא הכרחי? האם גן יכול להסב לבעליו הנאה רבה עם מעט עבודה? יש גינות כאלה, מכל הסוגים והמינים, במגוון סגנונות ועיצובים. המשותף לכולן: חשיבה מוקדמת ותכנון לגן בתחזוקה נמוכה. לפניכם סקירה מפורטת של מרכיבי גן בתחזוקה נמוכה

בגינה כזו, מקצועיות הגן הופכת להיות קריטית, ובלעדיה לא תוכל הגינה להתקיים זאת משום שבגינה כזו אין דשא לכסח, עלים להפריח, או שיחים לגזום בצורות וגדלים. נדרשת כאן עבודת גננות אמיתית

יש גינות כאלו. גינות שבהן רוב הזמן מושקע בהתבוננות, הקשבה, ישיבה, טיול, הנאה, אכילה, האכלה, וכחות בעבודה סייפית של הגן או של בעלי הבית. האם ביקור דו-חודשי של הגן שמכסח, גוזם, מפריח את האבק העלים והציפורים, מקלטר, הופך, מנקה, מודשן, עוקר ושותל הוא הכרחי? האם גן יכול להסב לבעליו הנאה רבה עם מעט עבודה? של לחשל יומיים יש גינות כאלה, מכל הסוגים והמינים, במקומות שונים, לאנשים שונים, במגוון סגנונות ועיצובים: מינימליסטיות או פרועות, ים-תיכוניות או מדבריות, בהר, בשפלה, ליד הים, בגן הפרטי או הציבורי. המשותף לכולן הם **החשיבה והתכנון לגן בתחזוקה נמוכה**. גן שנותן יותר מאשר מקבל, גן שמתוכנן לא רק להיות יפה, צבעוני ופורח, אלא גן שאינו דורש נוכחות קבועה של גן והקפדה על על שיח ופרח. גן שידוע להתבגר, להשתנות ולהשתבח עם השנים. גן שלאחר שהוקם יש צורך לטפל בו אחת לשלושה חודשים / חצי שנה / שנה. גן שנגזם עם מזמרה ומשור פעם-פעמיים בשנה. גן עם השקיה מדויקת, חסכוני במים, שאדמתו מחופה, עם מינימום עשבייה. גן עדן?

X ביב 2013. צועדת בשבילי הגן שלי, בצילם של עצי אולמוס קטן-עלים שזה עתה סיימו לבלב. השיחים מתעוררים, מלבלבים, פורחים. הפרגים ופרחי הבר במופע אביבי משגע, פרחי הנופר נפתחים מדי בוקר בבריכת הדגים, האדמה מכוסה, מחופה, עדיין לחה מהגשם האחרון. הדשא ('זואיסיה דקת-עלה') מתעורר ומוריק, ועשבים שוטים - כמעט ואינם. האם זהו חלום? אינני זוכרת מתי 'עבדתי בגינה'. בעצם כן גזמתי את העצים (שעתיים), שתלתי כמה פרגים (10 דקות), סגרתי את ההשקיה בתחילת החורף (דקה), הפעלתי אותה עם סוף הגשמים (דקותיים), מדי פעם העברתי עלי במבוק שנשרו ללול ומדי יום האכלתי את התרנגולות והדגים, וזהו.

תכופות. שימוש בקומפוסט, הומוס או שתילת צמחים ממשפחת הקטניות המעשירות את הקרקע בחנקן זמין לצמח יהוו תחליף לכך.

דשא - אחד הצרכנים העיקריים של התחזוקה בגן והסיבה מס' 1 לביקורו של הגנן. המדשאה דורשת תחזוקה מאוד אינטנסיבית ותדירות גבוהה של ביקורים בשטח: מים רבים מאוד להשקיה, כיסוח פעם בשבועיים, דישון, טיפולים נגד מזיקים ומחלות ועוד. על מנת להוריד דרמטית את רמת התחזוקה יש לבדוק את הצורך בדשא. המדשאה בגן מהווה מרחב חשוב לשהייה ובילוי וע"י חשיבה ותכנון נכון ניתן למצוא חלופות רבות: הרחבת משטחים מרוצפים קיימים, הרחבת אזורי שתילה, הוספת שביל. במידה וגודלו / או מיקומו של הדשא משמעותי ואסטרטגי אך אין בו צורך של ממש, ניתן ליצור שינוי מהותי של הגינה ע"י תכנון חלקי או מלא שלה מחדש. אפשרות נוספת היא שתילת צמחים שניתן לדרוך עליהם במידת מה כמו דימונדיה מרגריטה, ליפיה זוחלת, דימונדיה זוחלת או צמחים אחרים עמידים לדריכה, הפתרון מתאים לאזורים קטנים ו/או בשילוב עם אבן. אפשרות נוספת היא להשתמש בדשא מזן 'זואיסיה דקת-עלה', דשא שאינו דורש כיסוח בשל צורת צימוחו המיוחדת.

הכנת קרקע - להכנת שטח יסודית ונכונה חשיבות עליונה. יש להשתמש בכמות מינימלית של 20 ליטר קומפוסט בשל, נקי מזרעים ומחלות לכל מ"ר ואף יותר בהתאם למצב האדמה. לקומפוסט מגוון תכונות טובות אך הרלוונטיות לענייננו הן שיפור באוורור וניקוז הקרקע והפחתת הצורך בדישון. במידה ונדרשת תוספת אדמה יש להקפיד שתגיע מעומק וללא עשבייה. הסדרת גבהים בשיפועים הרציים וניקוז מי המרזבים והגדר העלי בגן הינם חיוניים וחשובים למניעת בעיות שונות במהלך השנים.

חיפוי - כיסוי הקרקע בחומר חיפוי בשכבה עבה של לפחות 10 ס"מ. חומרי החיפוי שונים ומגוונים החל מעלים שנשרו, רסק עץ, קליפות אורן, וכמובן חומרים דוממים למיניהם: חצץ, חלוקים וכדומה. לחיפוי כמה יתרונות בהקשר של תחזוקה: שומר על לחות הקרקע, משפר את פוריותה, ומקטין משמעותית הצצת עשבייה.

מים - משאב עיקרי ומשמעותי מבחינת עלותו ללקוח. נדרשת מערכת השקיה אוטומטית עם מספר ברזים גדול יותר (מגינה קונווציונלית) בהתאם למבנה הגן ודרישות ההשקיה השונות. לכל קבוצת צמחים יש את משטר ההשקיה המתאים לה: עצים, שיחים, עונתיים, גן ירק, מיכלים, גינה צפופה מוצלת. לגבי צנרת ההשקיה ואופי ההשקיה, בהתאם לתכנית

בריכת דגים ודשא מזן "זואיסיה דקת עלה"

סוף מעשה במחשבה תחילה

נדרשים שלושה על מנת להגיע לתוצאה הרצויה: לחיבור, לדיבור, לחשיבה, לתכנון ולעשייה ולעבודה בשיתוף פעולה - **לקוח/ה, מתכנן/ת וגנן/ית**. וככל שנקודות החיבור רבות יותר בין השלושה, כך תהיה הגינה מוצלחת יותר, נכונה יותר, ומתאימה יותר.

תפקיד הלקוח/ה - ראשית, פתיחות מחשבתית לרעיון ובהמשך הבנת כל המשמעויות של גן מסוג זה.

תפקיד המתכנן/ת - תכנון ועיצוב הגן על כל היבטיו ומרכיביו של גן באחזקה נמוכה תוך התחשבות ברצונותיו של הלקוח ומתן פתרונות ע"פ העקרונות וברוח הדברים המוזכרים בכתבה זו, הסבר על המשמעות התכנונית-עצובית-כלכלית של ההחלטה הזו, תכנון הגינה, ליווי ההקמה, ליווי התחזוק. המתכנן הוא החוליה המקשרת והמחברת בין הלקוח לגן המבצע.

תפקיד הגנן/ית - ראשית יש לבחור גן שמבין ומתחבר לרעיון ולרוח הדברים. נדרשת ממנו פתיחות ויכולת עבודה בשיתוף פעולה עם השותפים (לקוח/ה, מתכנן/ת), וכמובן - מתן הדגשים שלו בעניין התחזוקה הנמוכה, מקצועיות וידע גנני הן בהקמה והן בתחזוקה.

חיפוי רסק קק"ל ופריטים במופע אביבי

מרכיבי גן בתחזוקה נמוכה (לפי סדר א'-ב'):

על מנת להבין במה מדובר, ניקח את מרכיבי התחזוקה בגן, נפרוט אותם, ונפרש כל אחד מהם בהקשר של תחזוקה נמוכה (הנאמר כאן נכון לתכנון של כל גן, אולם נכתב עם דגש על ההשפעה והקשר לתחזוקה נמוכה).

גיזום - אחת הפעולות החשובות בגן בתחזוקה נמוכה. ידע וניסיון בגיזום הנם הכרחיים לתחזוקת הגן. זו הפעולה העיקרית שאותה יבצע הגנן בכמעט כל הצמחים בגן, לפי הצורך והעונה: בעצים, בשיחים, במטפסים, בעשבוניים הרב-שנתיים, בוורדים. כמעט כל צמח דורש גיזום בשלב זה או אחר של חייו. הגנן נדרש לדעת מהו סוג הגיזום המתאים לכל צמח וצמח. הגיזום משפיע על סבנה הצמח, מעודד צימוח חדש ורענן, ומשפיע על הפריחה, על הצורה, על המבנה, על הבריאות ועל המופע שלו בזמן הקרוב והרחוק.

דישון - מעודד צימוח מהיר ופריחה אינטנסיבית בצמחים ולעתים גורם לצימוח יתר. בשל כך **לא** יתאים לגינה בתחזוקה נמוכה, שכן אז יהיה על הגנן להגיע לגיזומים לעיתים

השתילה: השקיה נקודתית לכל צמח או השקיית שטח. בהשקיה נקודתית כל צמח מקבל מים ואין אדמה שמושקית 'לחינם', הדבר עוזר במניעת צמיחת עשבייה. השקיית שטח נראית בזבזנית אולם מאפשרת לצמחים לשלוח שורשים ולהתפשט על פני שטח גדול יותר. בכל מקרה, על מנת לחסוך במים וכסף, מומלצת שתילת צמחים עמידים ליובש עם דרישות השקיה נמוכות.

עונתיים ואחרים - עונתיים הם ספקי הצבע של הגן. הם פורחים באינטנסיביות רבה לאורך העונה, אך שתייני מים גדולים וגם נדרשים להחלפה לפחות פעמיים בשנה. רעיונות לשימוש אחר: החלפה - אפשר להחליפם במספר צמחים רב שנתיים שיפרחו בחלק מהזמן. הפחתה - צמצום האזור המוקצה להם תוך הרחבת האיזור המוקדש לרב שנתיים, הגדרת מקומות או אזורים אסטרטגיים שבהם יישתלו - ערוגות ייעודיות, אזור מסוים, עציצים. כך יוצר אפקט משמעותי במינימום השקעה. עוד רעיונות: שתילת גיאופיטים הפורחים לאורך השנה למשל: חבצלת החוף בקיץ, חצב בסתיו, נרקיס, רקפת, כלנית, בן חצב יקינטוני ועוד לאורך החורף ועד האביב וחוזר חלילה. זריעת צמחי בר לפריחה אביבית (בשאר הזמן האדמה מחופה), המרת ההתמכרות מעונתיים לסוקולנטים.

עצים - ישנה חשיבות עצומה לעצים שנבחרים. הם הבסיס והשלד של הגן, התקרה שלו. הלב שלו. אפשר לדמיין גן ללא שיחים, מטפסים, או פרחים, אבל גן ללא עצים? יש להקפיד על מרווחי שתילה נכונים (לפי גודל סופי בעוד 15-20 שנה). שתילה צפופה מדי גורמת לניוון ותמותה של העצים ושל הצמחים השתולים למרגלותיהם וכן להצללה והחשכה של הגן. שתילה מרווחת מדי תגרום לגן להיות שטוף שמש במשך שעות רבות ביום, צריכת המים תהיה גדולה יותר, וכך גם הקרינה על האנשים, הצמחים והאדמה. עצים נשירים אמיתיים הם השלד של הגן. הם נותנים לשמש להיכנס בחורף, בקיץ מצלים על השיחים והאדמה, העלים שנושרים פעם בשנה מכסים את הקרקע בשמיכה טבעית אשר מתפרקת לאיטה עד השנה הבאה. את העצים ירוקי העד יש לשתול לאחר תכנון ומחשבה מעמיקים.

פינות - בעת תכנון הגינה או חלק ממנה מחדש ניתן לשלב פינות שונות שצריכת המים שלהן קטנה אם בכלל: משטח ישיבה עשוי מחומר כלשהו: אבן, חלוקים קטנים, חצץ גרוס, רסק עץ, בטון, פינת מדורה וערסל, בריכת דגים, מסלעה עם צמחים אלפיניים, לול תרנגולות, ספסל לשניים, פינת קקטוסים וסוקולנטים ועוד ועוד...

נדרשים שלושה על מנת להגיע לתוצאה הרצויה: לקוח/ה, מתכנן/ת וגן/ית. וככל שנקודות החיבור רבות יותר בין השלושה, כך תהיה הגינה מוצלחת יותר, נכונה יותר, מתאימה יותר

מיסין ולמעלה: אוזביון ואכילאה המזריעים עצמם

צמחי בר במופע אביבי

▲ סוקולנטים. ה"עונתיים" החדשים

צמחיה - הצמח הנכון למקום הנכון. כמה פשוט. להלן מספר עקרונות אשר יבטיחו הקטנת נפח עבודת התחזוקה: **שמירה על מרווחי שתילה נכונים** - שתילה לפי הגודל הסופי. הדבר מבטיח מינימום של גיזומים לאורך השנים שכן הצמח מגיע לגודלו הסופי ולא גדל יותר. המחיר - הזמן שלוקח לצמח לגדול, עד אז ישנם מרווחים גדולים בין צמח לצמח שאותם יש לחפות על מנת למנוע עשבייה. כדי לקבל מראה מלא וצבעוני יותר ניתן לשתול פרחי בר באותם שטחים שיצוצו מדי חורף וימלאו את השטח עד שהצמחים הרב שנתיים יעשו זאת. **בקבוצה** - שתילת גושי שתילה בגן תוך שימוש בצמחים מאותו סוג מסייע ומקל מאוד בעבודת התחזוקה וחוסך בזמן. **שתילת צמחים עמידים ליובש** - חסכון במים. **שתילת צמחים עם אותן דרישות השקיה** - חוסך במים שכן אין צורך להשקות לפי הצמח הצמא ביותר אלא משקים את כל הצמחים באותה המידה. **צמחים המזריעים או מרבים עצמם** - יש לשקול את השימוש בהם שכן צמחים אלו מתפשטים ומשנים את התוכנית המקורית של השתילה... מצד שני, הדבר מספק עניין והפתעה והשתנות מתמדת של הגינה. כמה דוגמאות: פשתה גדולת פרחים, מרווה דגולה, מרווה משולשת, פרג אגסני, ועוד. **צמחים דוחי נמטודות ומזיקים** - עוזרים במלחמה נגד המזיקים, כמו זנים שונים של טגטס, מיני רחמירין, פלקרנטוס שפתיני, מיני אזוביון. **שתילת צמחים ממשפחת הקטניות** - מעשירים את הקרקע בחנקן.

ריסוס - בזכות שכבת החיפוי העבה, ניתן להקטין את כמות הריסוסים נגד עשבייה עד כדי הימנעות.

תכנון - כל גן שאנו יוצרים ראשיתו תכנון. ועל אחת כמה וכמה גן בתחזוקה נמוכה. תכנון נכון חוסך הרבה זמן, עבודה, כסף ומים, הן בזמן הקמה והן לאורך השנים. תכנון נכון לוקח בחשבון את הכל: את המשתמשים - החלומות, הרצונות, הצרכים, היכולות. את השנים שעוברות וגדילת והתבגרות הילדים, האנשים והצמחים (עד כמה שניתן), את הבית - סגנונו, חומריו, פתחיו. את כיווני השמש והרוח בגן, את האזורים המוצלים והחשוכים ואת אלה השמשיים, את היחס הנכון בין שטח מרוצף לשטח מגונן לשטח מחופה, את האלטרנטיבות התכנוניות השונות לדשא: צמחים, פינות, חומרים וחיפויים, את גודלם הסופי של הצמחים ועוד ועוד.

תפקידו של הגן

ברור שזמן התחזוקה של גן כזה נע בין חצי לרבע מזמן תחזוקת גן רגיל וזאת במקרה שבעלי הבית לא 'נוגעים' בגינה. מהו תפקידם של הגנים בגינות הללו? במקרה של **גינה קיימת** שרוצים להפוך אותה לגינה בתחזוקה נמוכה יש לבצע שינויים, רובם מהותיים, הדורשים התערבותם של מתכנן, גן ולעתים גם בעלי מקצוע נוספים. למשל: הגדלת משטחי ריצוף, יצירת ושדרוג שבילים קיימים, יצירת פינות חדשות, חיפוי השטחים המוגנים, התאמת מערכת ההשקיה, החלפת הדשא, החלפת והעתקת צמחים, שתילות חדשות ועוד. בנוסף, ביום התחזוקה עצמו - נדרשות יותר שעות עבודה לצוות הגינן. זהו יום בו נדרש הגן לגיזום מקצועי של העצים, השיחים והעשבונים הרב-שנתיים: הרמת

נוף, הכנסת אור, גיזום חידוש, בדיקת תקינות מערכת ההשקיה, חרומוש העשבייה החד שנתי, הוספת חיפוי היכן שנדרש ועוד בהתאם למצב בכל גינה. בגינה כזו, מקצועיות הגן הופכת להיות קריטית, ובלעדיה לא תוכל הגינה להתקיים זאת משום שבגינה כזו אין דשא לכסח, עלים להפריח, או שיחים לגזום בצורות וגדלים. **נדרשת כאן עבודת גנות אמיתית.**

סיכום

הגיע זמן שינוי, שהגן גם יעבוד בשבילנו ולא רק אנחנו בשבילו, וכדי ליישם זאת אנו נדרשים לחשיבה ולתכנון או בפשטות: סוף מעשה במחשבה תחילה. ❁

תודות

לרינה יפה ולנחשון כחולי על הארותיהם, ולגיל ונורית רגב על הגינה.

ראה בהמשך הגליון את הכתבה "לרתום את הטבע" שבה מוצגת גינה שבעליה יישמו את מרבית העקרונות המתוארים לעיל.

